

Wykorzystanie buhajów rasy Angler w doskonaleniu bydła polskiego czerwonego w warunkach systematycznego ograniczania jego hodowli w kraju

Stanisław Staszczak

*Okręgowa Stacja Hodowli Zwierząt w Krakowie**

Polskie bydło czerwone jeszcze w latach 60. XX w. zasiedlało znaczne obszary kraju. Występowało prawie we wszystkich województwach z wyjątkiem Pomorza i przeważającej części Wielkopolski.

W 1964 roku rasa polska czerwona została uznana za odpowiednią do hodowli na terenie wybranych powiatów w 12 województwach (Zarządzenie Ministra Rolnictwa o rejonizacji). W większych skupiskach bydło to występowało w południowej i wschodniej części kraju, gdzie stanowiło około 65% w byłym województwie krakowskim, 64% w rzeszowskim, 46% w białostockim, 39% w kieleckim i 29% w lubelskim (Nahlik i in., 1977).

Równocześnie coraz bardziej nasilał się proces wymiany bydła polskiego czerwonego, głównie na czarno-białe. Następowoło to zarówno samorzutnie, jak również pod naciskiem lokalnych władz odpowiedzialnych za wzrost produkcji. W tym czasie zlikwidowano większość stad polskiego bydła czerwonego w sektorze uspołecznionym, w tym także wiele czołowych stad, takich jak Rossocha i Końskowola.

W 1973 r. po raz pierwszy wprowadzono ograniczenie zasięgu hodowli bydła polskiego czerwonego* do części województwa katowickiego (powiat Cieszyn i Bielsko), części województwa krakowskiego (powiat Nowy Sącz, Limanowa i Nowy Targ) i pow. Kolbuszowa z województwa rzeszowskiego (Zarządzenie Mi-

nistra Rolnictwa).

Wymiana polskiego bydła czerwonego nabierała coraz większego rozmachu i obejmowała praktycznie wszystkie obszary zasiedlone jeszcze tą rasą. Zaistniało niebezpieczeństwo zlikwidowania hodowli rasy pc w wyniku drastycznego ograniczenia liczby krów objętych kontrolą użytkowości mlecznej, likwidacji buhajów w stacjach unasienniania i zaprzestania odchowu buhajków w centralnych wychowalniach.

W takiej sytuacji dla ratowania hodowli polskiego bydła czerwonego niezbędne stało się utworzenie rejonu zachowawczego, co zapoczątkowano w 1975 r. Był to następny krok w ograniczeniu hodowli rasy polskiej czerwonej, gdyż dopuszczono jego hodowlę tylko w części województwa nowosądeckiego.

Rejonem zachowawczym objęta została część powiatu nowotarskiego oraz gminy Jodłownik, Piwniczna i Nowy Sącz. W jego zasięgu znalazły się 143 miejscowości z pogłowiem około 55 tys. krów. Oceną wartości użytkowej pozostało objęte 1105 krów, w tym 271 sztuk w sektorze uspołecznionym.

Najliczniejsze pogłowie krów w rejonie zachowawczym występowało na Podhalu, gdzie kontrola użytkowości była słabo rozwinięta, a populacja bardzo zróżnicowana pod względem rasowym. Udział bydła czerwonego w strukturze rasowej wahał się od 55 do 86% w zależności od miejscowości (Szarek i in., 1979).

Najważniejszym wyzwaniem, jakie stanęło przed instytucjami odpowiedzialnymi za hodowlę, było zwiększenie liczby krów objętych kontrolą użytkowości mlecznej w gospodar-

* Obecnie: Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt w Warszawie, Inspektorat Krakowski, z siedzibą w Zabierzowie.

stwach chłopskich. W sektorze uspołecznionym pozostał tylko jeden Ośrodek Hodowli Zarodowej w Jodłowniku. Podjęto próbę rozszerzenia oceny przez objęcie kontrolą mleczności krów w większych gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka na zapleczu dwóch dobrze prosperujących wówczas mleczarni. Wykupiono 100 najlepszych krów polskich czerwonych (matek buhajów) z województw białostockiego, lubelskiego, kieleckiego i rzeszowskiego, które reprezentowały ówczesne odmiany bydła polskiego czerwonego. W ten sposób uratowano genotyp również innych odmian bydła polskiego czerwonego. Akcję tę przeprowadzono przy dużym wsparciu organizacyjnym i finansowym Resortu Rolnictwa. Istniejąca wówczas w kraju populacja polskiego bydła czerwonego posiadała już znaczny udział krwi bydła czerwonego duńskiego, szczególnie na Śląsku. Udział ten w województwach południowych i wschodnich był stosunkowo niski i odnosił się do sektora uspołecznionego.

Podstawowym założeniem przyjętego do realizacji w rejonie zachowawczym programu hodowlanego było utrzymanie żywej populacji bydła rasy polskiej czerwonej, reprezentującej w możliwie najszerszym stopniu właściwości dziedziczne tej rasy, takie jak odporność, żywotność i długowieczność.

Uznano, że utrzymanie rasy polskiej czerwonej będzie możliwe przez umiarkowany dolew krwi innej rasy czerwonej dla sprostania konkurencyjności. Wtedy w polskim bydle czerwonym nie dysponowaliśmy odpowiednią liczbą buhajów o wysokiej wartości hodowlanej, a możliwości oceny w tym zakresie były bardzo ograniczone z powodu niskiego stanu kontrolowanych krów. Dopiero w 1976 roku rozpoczęto w Państwowym Ośrodku Hodowli Zarodowej w Jodłowniku program oceny i selekcji buhajów pc na podstawie użytkowości mlecznej ich córek, opracowany przez dr. K. Nahlika. Umożliwiało to w pewnym zakresie kontrolę ewentualnego dolewu krwi rasy uszlachetniającej.

Spośród liczących się europejskich ras czerwonych najbardziej zbliżoną pod względem celu hodowlanego była wtedy rasa Angler. Była to najmniej liczna rasa w Niemczech, ale pod względem wydajności tłuszczu od 1932 roku była zawsze na pierwszym miejscu. Odznaczała się średnią masą ciała i bardzo dobrym zdrowiem. Odegrała ważną rolę w doskonaleniu ras

czerwonych w krajach Basenu Morza Bałtyckiego, a także bydła stepowego czerwonego ukraińskiego (Hofmann, 1980, 1986). Jak podają źródła niemieckie (Hofmann, 1980), do Polski wyeksportowano 41 buhajów i 492 sztuki bydła, głównie w okresie przedwojennym.

W 1964 roku Zalewski i Oleśkiewicz (1964) sugerują na łamach Przeglądu Hodowlanego, że do krzyżowania z bydlęm polskim czerwonym lepiej nadają się anglerzy niż bydło duńskie czerwone. Stwierdzili dalej, że kilka jałowic rewindykowanych zaraz po wojnie z Niemiec do Końskowoli stworzyło w tym stadzie najlepsze i najliczniejsze rodziny.

Dlaczego Angler a nie rasa duńska czerwona? Krowa duńska to zwierze masywne, kalibrowe, o dobrych cechach mięsnych i wysokiej wydajności mleka, ale gorszych parametrach jakościowych, gorszej płodności i zdrowotności. Krowa rasy Angler była wtedy bardzo zbliżona typem i kalibrem do pożądanego typu krowy polskiej czerwonej. Wyhodowana była w Angeln, gdzie dążyło się do wysokiej wydajności z jednostki powierzchni paszowej, toteż preferowano zwierzęta o średniej masie ciała, odznaczające się wysokim udziałem tłuszczu i białka w mleku.

Pierwszy eksperyment nad wykorzystaniem buhajów rasy Angler do krzyżowania z bydlęm polskim czerwonym przeprowadził autor w latach 1978-1982 w Państwowym Ośrodku Hodowli Zarodowej w Jodłowniku. Dotyczył on mieszańców pokolenia F_1 (An x pc), pochodzących po buhajach rasy Angler i krowach rasy polskiej czerwonej, reprezentujących aktualną populację w rejonie (materiał pochodził z gospodarstw chłopskich i obór Ośrodka).

Doświadczenie obejmowało cechy mleczne pierwiastek oraz cechy opasowe i rzeźne buhajów pokolenia F_1 po buhajach rasy Angler i od krów rasy polskiej czerwonej. Najważniejsze wyniki obejmujące część mleczną zawarto w tabeli 1, a część opasową w tabeli 2. Pierwiastki po buhajach anglerskich były w typie bardziej mlecznym i miały lepsze wymiona niż pierwiastki pc. W 305-dniowej laktacji uzyskały dużą przewagę nad rówieśnikami pc, wynoszącą w wydajności mleka 1119 kg, tłuszczu 50,5 kg i białka 35,5 kg. Pierwiastki pc x An odznaczały się większą wytrzymałością laktacji. Zawartość tłuszczu w mleku mieszańców była wyższa o 0,15%, natomiast białka niższa o 0,10% (Staszczak, 1987).

Tabela 1. Cechy użytkowości związane z mlecznością mieszańców An x pc w porównaniu z rasą pc
Table 1. Dairy performance traits of Angler x Polish Red crosses as compared to Polish Red

Cecha - Trait	Grupa doświadczalna, An x pc <i>Experimental group, AN x PR</i>	Grupa kontrolna, pc <i>Control group, PR</i>	Istotność różnic <i>Significant differences</i>
Wiek I ocielenia (mies.) <i>Age at 1st calving (months)</i>	26,6	27,0	
Masa ciała (kg) <i>Body weight (kg)</i>	449,8	443,5	
Wysokość w kłębie (cm) <i>Height at withers (cm)</i>	122,1	121,0	
Wydajność mleka-305 dni laktacji <i>Milk yield for 305-day lactation</i>	3416,3	2297,4	xx
Wydajność tłuszczu (kg) <i>Fat yield (kg)</i>	146,1	95,6	xx
Procent tłuszczu <i>Fat percentage</i>	4,29	4,14	
Wydajność białka (kg) <i>Protein yield (kg)</i>	112,9	78,5	xx
Procent białka <i>Protein percentage</i>	3,32	3,42	xx
Dni doju <i>Days of milking</i>	301,0	249,3	xx
Wydajność mleka FCM <i>FCM milk yield</i>	3558,0	2363,0	xx
Wydajność mleka na 100 kg masy ciała <i>Milk yield per 100 kg body weight</i>	764,5	520,6	xx
Wskaźnik wartości laktacji <i>Indicator of lactation value</i>	73,8	63,0	x
Zużycie j.o. na produkcję 1 kg mleka FCM <i>Oat unit intake per production of 1 kg FCM milk</i>	1,18	1,41	xx
Zużycie paszy treściwej na produkcję 1 kg mleka FCM (g) <i>Concentrate intake per production of 1 kg FCM milk (g)</i>	268,5	222,1	xx
Średni poprawiony udój na 1 min <i>Mean improved milking per 1 min</i>	1,31	1,14	xx

xx – istotne przy $P < 0,01$ - *significant at $P < 0.01$* ;

x - istotne przy $P < 0,05$ - *significant at $P < 0.05$* .

Buhajki F₁ w warunkach intensywnego opasania do pierwszego roku życia uzyskały podobną masę ciała jak buhajki rasy pc (tab. 2).

Pod względem wydajności rzeźnej buhajki F₁ były nieco lepsze, a masa tuszy schłodzonej istotnie wyższa.

Tabela 2. Cechy użyteczności związane z wartością mięsną mieszańców An x pc w porównaniu z rasą pc
 Table 2. Meat performance traits of Angler x Polish Red crosses as compared to Polish Red

Cecha - Trait	Grupa doświadczalna, An x pc Experimental group, AN x PR	Grupa kontrolna, pc Control group, PR	Istotność różnic Significant differences
Masa ciała w wieku 360 dni (kg) Body weight at 360 days of age (kg)	395,8	392,8	
Przyrosty dobowe (120-360 dni) (g) Daily gains (120-360 days) (g)	1065,4	1072,0	
Zużycie j. o. na 1 kg przyrostu Intake of oat units per 1 kg gain	6,3	6,3	
Wysokość w kłębie (cm) Height at withers (cm)	117,5	115,8	x
Masa tuszy ciepłej (kg) Hot carcass weight (kg)	211,1	199,1	
Wydajność rzeźna (%) Slaughter yield (%)	55,3	53,9	
Wydajność rzeźna „netto” (%) “Net” slaughter yield (%)	61,6	60,7	
Masa skóry wagi poubojowej „netto” “Net” weight of skin, post-slaughter	10,8	11,6	xx
Masa tuszy schłodzonej (kg) Cold carcass weight (kg)	209,2	196,5	x
Długość tuszy (cm) Carcass length (cm)	116,9	116,8	
Długość udźca (cm) Round length (cm)	79,2	76,2	xx
Wskaźnik wypełnienia udźca (%) Round filling index (%)	124,1	125,9	
Wskaźnik zawartości tuszy (kg/cm) Carcass content index (kg/cm)	1,79	1,68	x
Masa wartościowych wyrębów (kg) Weight of valuable cuts (kg)	64,6	59,4	x
Udział wartościowych wyrębów (%) Proportion of valuable cuts (%)	61,6	61,1	
Udział mięsa w półtuszy (%) Meat in half-carcass (%)	68,6	68,6	
Udział tłuszczu w półtuszy (%) Fat in half-carcass (%)	11,2	10,8	
Udział kości w półtuszy (%) Bones in half-carcass (%)	20,3	20,8	
Masa mięsa w udźcu (kg) Weight of meat in round (kg)	22,9	21,0	x
Powierzchnia przekroju mięśnia najdłuższego grzbietu (cm) Cross-sectional area of the longissimus dorsi muscle (cm)	72,2	80,7	

Objaśnienia - patrz tab. 1. - For explanations – see Table 1.

Bydło angielskie najszerszej zostało wykorzystane w krzyżowaniu z bydłem czerwonym stepowym Ukrainy i pomimo ekstensywnych warunków chowu uzyskano tam od mieszańców ½ krwi rasy Angler wydajność większą o 230 kg mleka, przy zawartości tłuszczu w mleku większej o 0,08% (Topylin i Novostaskij, 1976).

Późniejsze badania Treli i in. (1990) nad efektywnością użytkowania krów polskich czerwonych i ich mieszańców w warunkach

produkcyjnych potwierdziły wysoką przewagę mieszańców ½ krwi pc x An nad rówieśnikami rasy polskiej czerwonej, wynoszącą 871 kg mleka, zaś mieszańców o 25% krwi rasy An - 346 kg. Istotną przewagę odnotowano także w dalszych laktacjach (II-III).

Użycie przed blisko 30 laty dolewu krwi bydła angielskiego pozwoliło wielu hodowcom na dalsze użytkowanie krów polskich czerwonych, które zdolne były dzięki temu utrzymać konkurencję z innymi rasami.

Literatura

Hofmann G. (1980). Angeln Deine rote Kuh Verband Angler Rinderzuchter e.V. Suderbrarup, 352 ss.

Hofmann G. (1986). Czerwone rasy bydła w Europie. Mat. symp. pol.-niem., Kraków.

Nahlik K., Staszczak S., Żukowski K. (1977). Problemy hodowli bydła polskiego-czerwonego. Mszp., 13 ss.

Staszczak S. (1987). Wpływ buhajów rasy angler na użytkowość mleczną i mięsną potomstwa pokolenia F₁ od krów rasy polskiej czerwonej. Zesz. Probl. Post. Nauk Rol., z. 332.

Szarek J., Faleńczak A., Brzuski P. (1979). Charakte-

rystyka bydła użytkowanego w rejonach południowych byłego województwa krakowskiego z uwzględnieniem krzyżówek bydła pc z innymi rasami. Mat. Zjazdu Nauk. PTZ, Warszawa.

Topylin D.A., Novostavskij V.M. (1976). Mołocnoje-Miesnoje Stokarstvo, Kyiv, 41: 38-44.

Trela J., Dębski S., Henke J., Czaja H., Bienkowski M. (1990). Porównanie efektywności użytkowania krów rasy polskiej czerwonej i ich mieszańców z buhajami rasy angler. Sprawozdanie z zakończenia tematu RR II 23/2.24.

Zalewski W., Oleszkiewicz J. (1964). Bydło czerwone na lubelszczyźnie. Prz. Hod., 1: 13-16.

USING ANGLER BULLS FOR IMPROVEMENT OF POLISH RED CATTLE POPULATION UNDERGOING A STEADY DECLINE IN POLAND

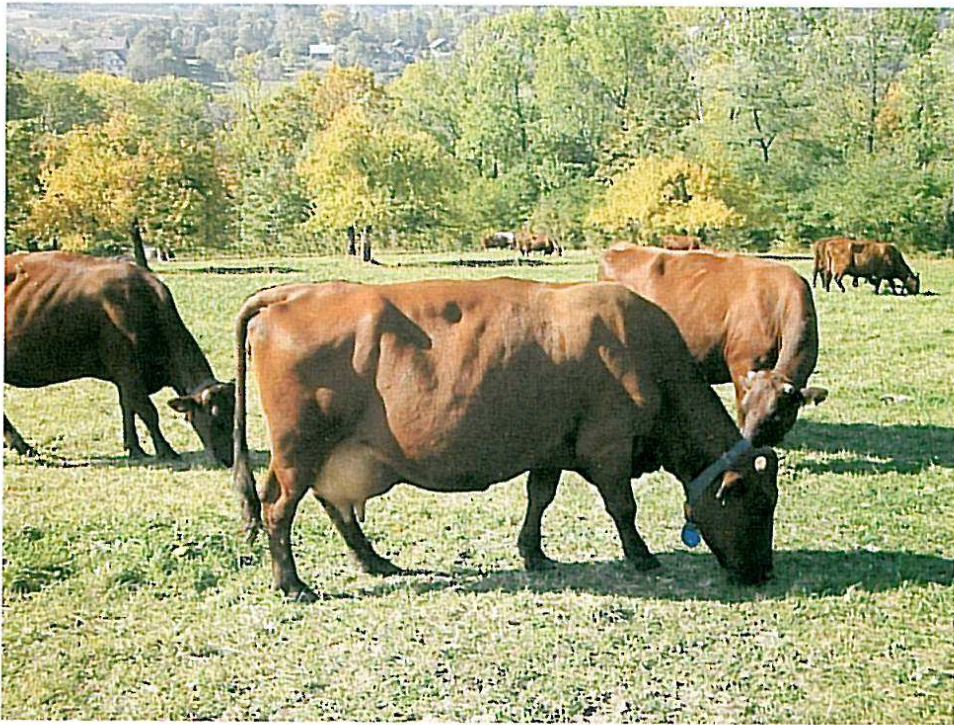
Summary

Still in the 1960s, Polish Red cattle populated large parts of Poland. They were found in all voivodeships except Pomerania and largely Wielkopolska. The breeding of Polish Red cattle was first restricted in 1973 to parts of the Katowice and Kraków voivodeships and to the district of Kolbuszowa in the Rzeszów voivodeship. There was a risk of the Polish Red cattle breeding being liquidated as a result of a drastic decrease in the number of milk recorded cows, liquidation of bulls at Insemination Stations and abandonment of bull rearing in central performance stations. In this situation, it was necessary to create a conservation area to save the breeding of Polish Red cattle. The area covered parts of the Nowy Targ district and the communes of Jodłownik, Piwniczna and Nowy Sącz. The basic principle of the new breeding programme in the conservation area was to maintain a live population of Polish Red cattle and preserve as much as possible the hereditary traits of this breed such as resistance, viability and longevity. It was found that Polish Red cattle can be maintained by a modest addition of blood of another red breed to fight off the competition from this cattle. Of the leading European red breeds, Angler at that time was the closest to the breeding goal. It was the least numerous breed in Germany, but in terms of fat yield it has always been the best since 1932. The first experiment using Angler bulls for crossing with Polish Red cattle was performed by the present author in the years 1978-1982 at the State Pedigree Breeding Centre in Jodłownik. The use of Angler blood almost 30 years ago allowed many breeders to further use Polish Red cows, which were able to fight off the competition from other breeds.

Stado rezerwy genetycznej na pastwisku - Szczyrzyc

A genetic reserve herd at pasture - Szczyrzyc

Krowy ze Szczyrzyc

Cows from Szczyrzyc
